

Üstököst látni

Dürer becsapódó üstököse

RUZSA DÉNES

Szépművészeti Múzeum, Michelangelo-terem, 2020. VI. 20. – X. 18.

A kométákkal kapcsolatban egyszerre két fontos esemény is látható Magyarországon. Feltűnik a Szépművészeti Múzeum Dürer-kiállításán a nagy német mester *Melankólia I.* című (1514) metszetén, valamint az égbolton – az ez év márciusában felfedezett NEOWISE-üstökös a déli félteke után már nálunk is észlelhető akár szabad szemmel is.¹

A magába roskadt, szárnyas angyalként megjelenített Melankólia és köréje elhelyezett jelképek, a tudomány, a mesterség, a misztikus tanok és a matematika szimbólumai a tökéletes tudás elérhetetlenségét és az iránta való vágyakozás kettősségét sugallják. Ahogy az üstökösök feltűnését megjelenítő korábbi ábrázolásokban is, a rend és a káosz, a félelem és az apokalipszis elkerülésének reménye váltakozik hol történeti eseményekhez, hol szubjektív, lelki történésekhez kapcsolódva.

Az égi jelenségek nagyon korán felkeltették az emberek érdeklődését, már az ősi kultúrák művészetében megjelentek a fényes üstökösök, melyek sok esetben szabad szemmel is jól láthatóak, így nem kell észlelésükhöz minden esetben technikai háttér. A Halley-üstökösről már időszámításunk előttről vannak feljegyzések, számos műalkotáson ábrázolták, például a bayeux-i kárpiton vagy Giotto *Háromkirályok imádása* című freskóján.

Albrecht Dürer metszetén az üstökös látóirányába szivárványt helyezett; ábrázolását, ahogy a metszet egészét, kettősségek, ellentmondások láncolata szövi át. Erwin Panofsky elsősorban reneszánsz humanista elméletek hatását, különböző képi hagyományok, így a geometria és melankóliaábrázolások összeolvasztását emelte ki. A melankolikus vérmérsékletnek a Szaturnusz bolygóval való összekapcsolása magyarázza a geometria szimbólumainak a jelenlétét is.²

Dürer metszete becsapódó üstököst sejtet. A kométa minden régebbi ábrázoláson vere-séget, félelmetes jövőt, sorsfordító eseményeket jelez. Magyarországon az 1514-ben, Dürer rézmetszetének elkészültével egy időben a Dózsa parasztlázadás félelme tükröződik az írásokban. Jan Matejko festményén szintén az 1514. évi üstökös látható, melyet csak a „bolond”, a művész alteregója érez át.

ALBRECHT DÜRER: *Melankólia I.*, 1514, rézmetszet, 238×185 mm

©Szépművészeti Múzeum

A sorssal és a történelemmel, negatív proféciákkal összekapcsolódott üstökös jelképét a 19. századi művészetben egyre inkább a tudományos érdeklődés megjelenítése váltja fel. William Dyce tájképén (Pegwell-öböl, Kent – *Emlékezés 1858. október 5-re*) a festő csillagászati és geológiai érdeklődésére utalnak a gondos aprólé-kossággal megfestett részletek.³ Az égen az 1858-ban feltűnt Donati-üstökös látható. Első látásra a festmény gondtalan tevékenységekbe merült üdülőket ábrázol, a festményen egyetlen figura sem néz az égre, nem vizsgálja az üledékes kőzeteket sem. A földtani rétegek és az üstökös egy képen való megjelenítése azonban a korszak tudományos érdeklődését is magában rejti, az emberiség egyik legnagyobb kérdésére keresi a választ. A földi élet evolúciójára a kőzetek rétegeiből következtethetünk, az üstökösök vizsgálata pedig szintén fontos, hiszen azok a Naprendszer keletkezésekor visszamaradt anyagokból állnak, az akkori állapotokat tükrözik.

Dürer metszete után több mint ötszáz évvel, 2015-ben készült el Ekaterina Smirnova képzőművész *67P* című, az űrművészet körébe tartozó sorozata. A festmények

EKATERINA SMIRNOVA: 67P 5 panel, 2015, akvarell nehézvízből, durva Arches papír, 228×655 cm, A művész jóvoltából

a Rosetta-űrszonda fotói alapján készültek a *Rosetta Art Tribute* elnevezésű projekt keretében.⁴ A művész a kométa megalkotásához akvarellt használt. 100 százalékos nehézvizet (D₂O-t) rendelt a United Nuclear Scientific Supplies LLC-től, ennek felhasználásával készítette el a vízfestéket, így a 67P-üstökösön található vízhez nagyon hasonló vízből készült el a festék. Az üstökösökben lévő vízmolekulákban a hidrogénizotóp-összetétel eltér a földi víztől. A mérések alapján a deutérium-hidrogén arány az üstökös magjában több mint háromszor akkora, mint a Földön. Ez megcáfolni látszik azt az elméletet, mely szerint kométák becsapódása által került víz a Földre. Ugyanakkor vizsgáltak olyan üstököszt is, amelyben a földihez nagyon hasonló hidrogénizotóp-összetételt állapítottak meg. Smirnova munkája a nagy német mesteréhez hasonlóan a tudományos eredményeknek végső soron lezáratlan voltát tükrözi.

Sorozatán a fény-árnyék hatások, a víz szublimálása, a kőzetek folyamatos porladása, párolgása kiemelt szerepet kap. Az apró változások, amelyek emberi léptékkel szinte észrevehetetlenek, nagyon finoman, utalás-szerűen jelennek meg a képeken. Külön-külön is érzékelhető a forgás, az állandó mozgás, a Nap gravitációja által meghatározott kényszerpályát követő kódarab haláltusája. A sorozat, amely a festmények mellett szobrokból, zenéből és videóból áll, monumentális tájképként is nézhető; egy számmunkra ismeretlenül is ismerős, földöntúli környezetet mutat be.

A félelem továbbra is jelen van a kométákkal kapcsolatban. Egy üstökös vagy aszteroida becsapódása ellen védtelenek vagyunk. Lehetséges, hogy a Földnek az életet az üstökösök adták, ám el is törölhetik azt a felszínéről.⁵ Dürer üstökösábrázolása esetében még a baljós hiedelmek kaptak elsődleges szerepet, Dyce festményén – az üstökös és az üledékes kőzetek együttes ábrázolásával – már a tudományos eredményekre való utalás, az emberiség tudományos vizsgálódása is megjelenik. Az úrkorszak kezdetével az emberiség már a tudományos módszerek és a technikai fejlődés segítségével jut egyre több tudáshoz.

Az úrművészeti alkotások a világűrrel kapcsolatos ismeretekből inspirálódnak, a „természet rejtett arca” ott lakozik minden műalkotásban, a tudományos eredmények a műalkotások értelmezéséhez elengedhetetlenné váltak.⁶

A cikk írása közben a NEOWISE-üstökös már távolodóban van, visszatér a Naprendszer jeges tartományaiba. Legközelebb körülbelül 6800 év múlva közelíti meg újra Földünket. A jövő művészei vajon hogyan fogják látni?

Jegyzetek

- 1 Dürer kora. Német rajzok és metszetek a Szépművészeti Múzeum gyűjteményéből.
- 2 Panofsky kiemelte a reneszánsz gondolkodóknak a melankolikus lélekállapothoz fűződő pozitív megítélését és művészi tulajdonságként való felfogását is. *The Life and Art of Albrecht Dürer by Erwin Panofsky*. Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1955.
- 3 Dyce festményét Charles Darwin *A fajok eredete* című művének megjelenése után egy évvel, 1860-ban állította ki.
- 4 Az üstökösök kutatásában kiemelkedik a Rosetta-misszió, mely során a kutatók a 67P/Csurjumov–Geraszimenko-üstököszt vizsgálták. A Rosetta-űrszondáról levált a Philae nevű leszállóegység, és landolt az üstökös felszínén. A 2004-ben indított űrszonda fontos felfedezésekkel gazdagította tudásunkat az üstökösökről és a Naprendszeréről. A *Rosetta Art Tribute*-projekt a Rosetta-misszió által inspirált művészeti alkotások gyűjtőhelye.
- 5 Az üstökösök belsejében szerves molekulákat detektáltak. Lásd még pánspermia-hipotézis.
- 6 Kállai Ernő: *A természet rejtett arca*. Misztótfalusi, Budapest, é. n.

EKATERINA SMIRNOVA: 67P X, 2015, akvarell nehézvízből, durva Arches papír, 132×96 cm, A művész jóvoltából